

מתיקות ועריבות התורה – מצוה ש'ליהנות ניתנה'

הרב שלמה רוזנבאום

הקדמה

קשה! קשה לכתוב על 'חיים' הדוד היקר, בלשון עבר. כששמעתי על הרעיון לכתוב קונטרס לעילוי נשמתו, שיקרא בשם 'חיים' שתהא בנו אהבת תורה', חשבתי כי מעבר לנושא ה'אהבת תורה', יש כאן גם הזדמנות לראות וללמוד גם את ה'חיים', שתהא בנו'. מה אנחנו יכולים להתבונן בדרכיו, ללמוד ולאמץ מהם לחיינו, מעבר לעניין מיוחד זה של 'אהבת תורה'. כיון שזהו נושא הקונטרס, עסקתי גם אני בעניין זה של 'אהבת תורה', אך ראשית אנסה להאיר כמה נקודות בהם כדאי לנו לזכות ל'חיים', שתהא בנו'.

שבתות רבות זכינו להתארח אצל חיים ותחיה! 'שבת' אצל חיים, חוו בכל האיברים. כמה פעמים נזכרתי בדברי הגמרא (ביצה טז, א): 'אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה - מניח את השניה ואוכל את הראשונה, נמצא כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת'. כבר מיום ראשון מדברים על שבת הבאה ומתכוונים אליה. וכשמגיע יום חמישי, השולחן תמיד ערוך ומסודר לכבוד שבת. אין פשרה ובערך בכבוד שבת. הכלים הכי יפים, הכל בדיוק מתאים ומסודר. וביום שישי... כבר מהצהרים האוכל על הפלטה, הנרות מוכנים, וכל הבית אומר 'בואי כלה', וכמאמר ההושענות: 'חש למהר ביאת שבת, יושבים ומצפים עד בוא השבת'. ההכנות כוללות כמובן את ההכנה הרוחנית לשבת. קביעות היתה לחיים כל ערב שבת, לשוחח בטלפון עם כמה אחיינים, לשמוע ולהשמיע דברי תורה, חידושים ופרפראות על פרשת השבוע.

והשבת עצמה... כמה שמחה משבת. שיהיו על השולחן דברי תורה, זמירות שבת, אך חלילה לא עניני עסקים – 'ממצוא חפצך ומדבר דברי'. מעולם, מעולם, לא הסכים חיים לדבר על ענייני העסקיים והכספיים בשבת.

אצל חיים ז"ל ותבלחטי"א תחיה, ידוע בדיוק מה כל אורח אוהב, ואיך הוא אוהב. המאכל הזה, והתבשיל ההוא. כל אחד מקבל בדיוק את הפינוקים המיוחדים שלו, כחלק מהכנסת האורחים הידועה והמפורסמת לכולם. כי כל מה שחיים עשה הוא עשה בשלמות. כי חיים היה 'איש אמת'!

איש אמת בכל נפשו! בקיץ האחרון, התאשפז חיים בבית חולים עם קריסת מערכות חלקית, ושהה שם כשבועיים מורדם ומונשם, חי ולא חי. כל זה לא מנע ממנו, ביום שהשתחרר, כשהוא בחולשה גדולה, לדאוג מיד לבננו שנעשה מעט קודם לכן לבר מצוה, לקנות עבורו את המתנה שהבטיח לו. סיפור זה הוזכר בלוויה, אך מי שלא חווה זאת, יקשה עליו להבין באיזו סיטואציה מדובר! איך שאלו תלמיד רבי עקיבא את רבם: 'רבינו, עד כאן??' אלא, חיים לא יכל להכיל את המחשבה, שהבטיח משהו וחלילה לא קיים.

'איש אמת' בלי לעגל פינות גם בהיצמדותו להלכה. לנהוג בשעת הצורך ובעת הדחק, כפי שהיה נוהג לכתחילה ובלי לשנות דבר. גם כאשר לא כל כך מסתדר... כך כאשר נפל החשמל בשבת, ואולי אפשר להקל לקרוא לגוי. כך כאשר בעת חוליו היה בחתונה לאחר יום שלם, שלא טעם מאומה(!), והתברר שההכשר באותה חתונה אינו מההכשרים שנהג לאכול. אפשר אולי להקל. הוא חולה וזו שעת הדחק וכו' וכו'. אבל לא! חיים היה איש אמת, וככזה לא חיפש קיצורי דרך ואמתלות להקל על עצמו, ולשנות ממנהגו.

אפשר לכתוב ולכתוב אך קצרה היריעה במסגרת זו. ואנו תפילה כי נזכה לאמץ ונשכיל ללמוד ולקחת מתכונות אלו, לעילוי נשמתו וטובת נשמותינו אנו.

מתיקות ועריבות התורה

'אם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם' (אור החיים דברים כו, יא).

כל מי שזכה לחוות ולחזות בשעה שחיים ז"ל היה שומע איזה יורט' טוב, רעיון מוסרי, או איזה חשבון חזק בתורה, הרגיש באופן מוחשי את דברי אור החיים המפורסמים והנפלאים הללו. קל וחומר בשעה שהיה חיים 'מוכר' לך 'דבר תורה' שכזה. בהתלהבות, הדגשה, נגינה, ותנועות ידיים מלוות להמחיש את הרעיון. מה נפלא היה בימי השבוע בכלל, ואשמורת בוקר יום השבת בפרט, בהם היה קול התורה מתפרץ בחלל הבית, עת היה יושב בסלון עם ידיד נפשו יבלחט"א – החברותא ר' מרק אברהמס. בריחתא דאורייתא הם חוזרים שוב ושוב על אותה שורה בגמרא בויכוח על ההבנה המדויקת, בלי ויתורים ובלי עיגול פינות. הכל אומר 'מתיקות ועריבות טוב התורה'. ובאותה העת 'לא יחשב בעיניהם שום דבר אחר בעולם'.

יש החושבים כי הנאה מהתורה ולימודה, גורעת היא ממעלת ה'לימוד לשם שמים'. בעת זכרי את צורת הלימוד של חיים ומעת חסרנו זאת, מצאתי לנכון להביא בקצרה נידון ענין זה האם יש בהנאת הלימוד בכדי לגרוע מ'הלשמה' שבמצוה זו, או דווקא להיפך, מעלה גדולה וחלק מהמצוה היא.

'ושמחת בכל הטוב'

דברי אור החיים הנזכרים נכתבו על הפסוק הנאמר בהבאת ביכורים: 'ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך', על זה כותב האור החיים הקדוש את דבריו הנפלאים, וז"ל: 'גם ירמוז במאמר בכל הטוב אל התורה, כאומרם ז"ל (ברכות ה, א): ואין טוב אלא תורה. שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם'.

מעמד הבאת הביכורים נתייחד ברעיונו, וכל מהותו הוא הכרה ברוב טוב ה' והודאה ושמחה על כל הטובות וההנאות הגשמיות שה' יתברך נותן ומשפיע על האדם, ובסיום פרשה זו נאמר 'ושמחת בכל הטוב' הרומז לטוב התורה הקדושה שנתן לנו ה', כדברי האור החיים.

לכאורה דבר פלא הוא. דווקא במקום זה, בתוך כל השבח וההודאה על כל הטובות הגשמיות שעשה ה' איתנו, בתוך ההודאה על 'פרי האדמה' ו'ארץ זבת חלב ודבש',

דווקא כאן נרמז ענין השמחה והעונג בתורה, שכל כולה רוחניות ולכאורה היפך ההנאה הגשמית.

תמיהה זו מתעוררת ביתר שאת שהרי להלכה נפסק כי 'מצוות לאו להנות ניתנו', ופירוש הדבר הוא כלשון רש"י (ראש השנה כח, א) 'לא ליהנות ניתנו – לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צואריהם ניתנו'. אם כן צריך להבין היאך משתייך לימוד התורה לכל הטוב וההנאה עליה אנו מודים בהבאת הביכורים.

תורה – מטרת הבריאה וזכות הבריאה

בפסוק הראשון בחומש בראשית: 'בראשית ברא אלהים', הקשה רש"י מדוע נכתב בלשון זה – 'בראשית', ולכאורה מתאים היה יותר לכתוב 'בראשונה' וכדומה. ובביאור הפסוק מביא רש"י את דרשת חז"ל: 'בראשית, בשביל התורה שנקראת ראשית כנאמר בפסוק ה' קנני ראשית דרכו'.

ביאור הדבר הוא שמטרת הבריאה היא בשביל ראשית. בשביל התורה שנקראת ראשית. בשביל זה ברא הקב"ה את כל העולם כולו, זוהי תכלית הבריאה, וכל העולם נשען על העמוד שנקרא תורה. וכנאמר בירמיה 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמת'. הקב"ה אומר, אם לא התורה שלומדים אותה יום ולילה, אין עולם. הכל חוזר לתוהו ובוהו. כל קיומו של העולם הוא בזכות לימוד התורה, עד כדי שבלי לימוד התורה אין קיום לעולם אף לא לרגע, כלשון הנפש החיים (שער ד פרק יא): והאמת בלתי שום ספק כלל שאם היה העולם כולו מקצה עד קצהו פנוי חס ושלוש אף רגע אחד ממש מהעסק והתבוננות שלנו בתורה כרגע היו נחרבים כל העולמות עליונים ותחתונים והיו לאפס ותהו חס ושלוש.

עבודת האדם – דביקות השם

הרמח"ל בתחילת ספר מסילת ישרים מבאר כי מטרת בריאת האדם היא 'להתענג על ה'" לעתיד לבוא, ז"ל:

יסוד החסידות ושרש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. והנה מה שהורונו חכמינו זכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא

להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה.

ובהמשך הדברים שם כותב הרמח"ל:

וכשתסתכל בדבר תראה כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג): ואני קרבת אלקים לי טוב. ואומר (שם כז): אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי וגו', כי רק זה הוא הטוב. וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה.

שלמות הטוב והעונג, היא הדביקות בה' יתברך. כאשר זוכים לדביקות זו, שייכים ליתענוג האמיתי והעידון הגדול. מטרת עבודת האדם בעולם הזה היא להשיג דביקות זו ולהיות שייך אליה, אך כיצד משיגים דביקות זו?

לימוד תורה – דביקות בה' יתברך וקיום העולם

תשובה לשאלה זו מבוארת בדברי חז"ל במדרש רבה על הפסוק 'ויקחו לי תרומה', ז"ל:

"כי לקח טוב נתתי לכם, וכו' בנוהג שבעולם אדם לוקח חפץ מן השוק שמא יכול לקנות בעליו, אבל הקדוש ברוך הוא נתן תורה לישראל ואומר להם כביכול לי אתם לוקחים" וכך מפרש רבי חיים מוולאזין את דברי חז"ל:

בשעת העסק והעיון בתורה, הוא דבוק ברצונו ודבורו יתברך, והוא יתברך ורצונו ודבורו חד, והוא ענין מאמרם ז"ל בשמות רבה (פלי"ג) אדם לוקח חפץ שמא יכול לקנות בעליו, אבל הקב"ה נתן תורה לישראל ואומר להם כביכול לי אתם לוקחים כו', וזה שכתוב בכמה מקומות בזוהר, דקב"ה ואורייתא חד, וגדולה מזו בפרשת בשלח (ס, א): ואוליפנא (ולמדנו) דקב"ה תורה איקרי.

בנתינת התורה לישראל נתן לנו הקב"ה כביכול את עצמו, וכאשר אנו עוסקים בתורה זוכים אנו לדביקות בה' יתברך. בעצם לימוד התורה דבקים בה', כי דברי התורה הם חכמת הבורא ורצון הבורא, והוא ורצונו אחד.

האדם לא נברא אלא להתענג על ה', והאמצעי לזה הוא על ידי הדביקות בה', כמבואר בדברי המסילת ישרים שהובאו לעיל. דביקות זו מושגת על ידי הלימוד והעיסוק בתורה. לכן, אלו ממש דברי חז"ל שכל הבריאה נבראה 'בשביל התורה שנקראת ראשית', וקיום העולם הוא רק בזכות לימודה, ותלוי בה.

דברים אלו כתובים בבהירות רבה ברמב"ם בספר המצוות (עשה ג):

מצוה ג' היא שציוונו באהבתו יתעלה. וזה שנחשוב ונתבונן במצוותיו ומאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו ונהנה בהשגתו תכלית ההנאה, וזאת היא האהבה המחויבת. ולשון ספרי לפי שנאמר ואהבת את ה' אלוקיך איני יודע כיצד אוהב את המקום, תלמוד לומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם.

לימוד תורה לשמה – תורה מתוך עונג

כאשר מבינים אנו כל זאת, שתכלית הבריאה היא 'להתענג על ה', ולמטרה זו מגיעים על ידי לימוד והתבוננות בתורה, מבינים אנו כמה טוב ועונג טמון בלימוד התורה. את מצוות תלמוד תורה ברוח זו, מטיב להגדיר רבי אברהם מן ההר בפירושו למסכת נדרים (דף מח, א):

מצות לימוד, עיקר הציווי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג ולהנות במדע לשמח לבבו ושכלו, כדכתיב 'פקודי ה' ישרים משמחי לב'. הילכך לא שייך למימר במצות תלמוד דלא ניתן ליהנות, שעיקר מצוותו היא ההנאה והתענוג במה שמשגיג ומבין בלימודו.

מדברים אלו אנו מקבלים הבנה חדשה במצוות לימוד תורה. ההנאה מהלימוד איננה רק מעלה נוספת או דרגה גבוהה בלימוד תורה, וכל שכן שאינה חיסרון בה. אלא חלק בלתי נפרד ממצות תלמוד תורה הוא הרגשת ההנאה! הרגשת ההנאה מהלימוד היא עצמה מצות תלמוד תורה!

לכן, לא שייך לומר במצווה זו 'מצוות לאו להנות ניתני', כי זוהי מהות המצווה, עד כי כותב הלבוש (או"ח סימן מז) לגבי ברכת התורה:

ומאד מאוד צריך האדם להיזהר בה, להראות שהתורה היא חשובה בעיניו ונהנה ממנה כמו שמברך על כל הנאותיו וכו' וכמו בכל ברכות הנהנין שמברכין לפניו ולאחריה!

מה מאד מתאימים לפי זה דברי האדמו"ר הראשון מסוכטשוב, רבי אברהם בורנשטיין, בהקדמתו הידועה לספרו אגלי טל, בה מאריך הוא לבאר כי לימוד התורה בהנאה ועונג היא היא 'תורה לשמה':

מדי דברי זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תורה ואמרו כי הלומד ומחדש חדושים ושמח ומתענג בלימודו אין זה לימוד התורה כ"כ לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו.

ובאמת זה טעות מפורסם ואדרבא כי זה היא עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה.

עיינ שם בדבריו שמרבה להוכיח את יסודו הנפלא.

זה ביאור כוונת האור החיים כי 'ושמחת בכל הטוב' רומז על התורה. התורה היא הטובה הגדולה ביותר שניתנה לנו מה', ובעת הבאת הביכורים והודאה על השפע, רומזת ומזכירה לנו התורה, כי הטובה הגדולה ביותר לה זכינו ובה אנו צריכים לשמוח היא התורה על ידה אנו דבקים בה'.

נסיים בתפילת 'והערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו', ונזכה גם אנחנו תמיד לעסוק בתורה ולהרגיש את העריבות והעונג הטמונים בה. ויהיו הדברים לעילוי נשמת ר' חיים בן ר' יהודה אריה ז"ל.